

Goran Novaković

**Beč za naše:
uputstva za upotrebu grada**

Uvod

Druga polovina mog dosadašnjeg života navršava se 2020. godine. Prvih 29 godina sam proveo u Beogradu, a poslednjih 29 u Beču, tako da sam beogradski Bečlija ili bečki Beograđanin – kako gde. O Beogradu danas, posle decenija fizičke razdvojenosti, i uz sve jaču mentalitetsku udaljenost, pišem u svojoj knjizi „Mali pojmovnik Beograda”, dok u ovoj knjizi Beč opisujem kao upućeni insajder, koji je pre dolaska znao nemački, od početka je obavešten o najvažnijim dešavanjima, i decenijama se i poslovno i privatno druži kako sa „našima“ tako i sa Švabama, što bi rekli „naši“ – ali ko su „naši“? To su za mene svi oni koji razumeju ovaj jezik, bez obzira na to odakle potiču. Od početka svog „bečkog života“ okružen sam ljudima raznih nacionalnosti, boja kože, seksualnih orijentacija, veroispovesti – dakle, ljudima raznolikih izgleda, mentaliteta, običaja, s predrasudama i frustracijama. Radim u oblasti takozvane integracije stranaca i diverziteta, pa imam posla s raznim nacijama, ali zbog jezika ipak najviše sa „našima“. Decenijama sam aktivan i u obrazovanju odraslih Austrijanaca (naših snaja i zetova, ljubitelja naše kulture i mentaliteta, pripadnika branši koje se bave strancima), koje na večernjim kursovima narodnih univerziteta podučavam „naš jezik“ (sa četiri naziva). Beograd opisujem kao nekadašnji oduševljeni Beograđanin, ali već dugo, u prvom redu, kao posmatrač koji redovno dolazi i komunicira sa starogradskom družinom. Nedostaje mi iskustvo trajne krize i snalaženja u najraznovrsnijim nedaćama, koje ova družina, nažalost, poseduje. Imao sam veliku sreću da uspešno izbegnem sudbinu koja bi me snašla da nisam postao Bečlija:

embargo, ratove, izbeglice, bombardovanje, nezaustavljiv pad svih vrednosti, svakovrsno urušavanje rodnog grada. Ovde me je zakačila prva kriza u životu, nadam se da neće i sama Korona, a i ako bude, valjda će me samo okrznuti – ipak sam ja sa Balkana. Moguće je da ću ovom knjigom proširiti predrasude koje će kod nekih čitalaca možda delimično narušiti ugled mog voljenog Beča, kao što će moj „Pojmovnik” kod potencijalnih čitalaca iz Beograda i rasejanja izazvati mešane reakcije prema tom gradu. Zbog toga odmah želim izričito da naglasim sledeće: volim i Beč i Beograd! Iskreno, sa svim njihovim dobrim stvarima i nedostacima. Na pitanje koji od ova dva grada više volim – ne odgovaram.

Zašto volim Beč i zašto biste ga i vi mogli zavoleti?

Beč najpre volim zbog njegove idealne veličine. Za jednu evropsku prestonicu ovaj grad nije ni mnogo veliki ni preterano mali. Onaj ko je odrastao na asfaltu uglavnom se ne oseća dobro u malim mestima. Onaj ko je asfalt upoznao kasnije, u velikom gradu se oseća kao stranac. Ako se nije doselio iz lokalne provincije nego iz inostranstva, takav čovek ima dvostruki problem: istovremeno čezne za zavičajem i plaši se velegrada. Tako se osećaju mnogi „naši” u Beču. Teško je živeti u gradu u kojem teško razumeš domaće stanovništvo i gde ne možeš jasno da se izraziš. Gastarbajterima koji su se pre pola veka ovamo doselili da bi zaradili i vratili se kući plan se, nažalost ili na sreću, nije ostvario. Oni spadaju u one koji celoga života nisu uspeli da uspostave stvarni kontakt sa gradom. Ne razumeju ga ni dan-danas. I dalje im je prevelik i nepregledan. U

međuvremenu su već ostarili i zalazak svog života provode između stare domovine, u kojoj su večni gastarbajteri, i jedine prave domovine svoje dece i unuka – Austrije. Kada se uporedi sa svetskim megalopolisima, Beč je prijatan provincijski grad s visokim životnim standardom i bogatom kulturnom ponudom. Čovek može lakše i brže da sretne nekog poznatog nego u drugim metropolama. Ako ostavimo po strani strance koji se, doduše, kreću po gradu, ali retko napuštaju nacionalne rezervate, i penzionere, koji uveče slabo izlaze, ne preostaje nam previše ljudi na koje možemo slučajno da naletimo u gradu. Stanovnik Beča uživa u prostranosti, lepoti i udobnosti velikog, čistog grada, a oseća se kao da živi u urednom, prijatnom selu. Drugi razlog moje ljubavi prema Beču je bezbednost. Šta bi urbani čovek sebi radije poželeo nego da živi u naizgled staromodnom, ali ipak dovoljno savremenom gradu? Za stanovnike ogromnih gradova koje muče kriminal, izdumni gasovi i ulična vreva, Beč predstavlja pravi raj na zemlji. Ljudima sa sela je svaki grad preveliki, tako da će teško uspeti da shvate ovu prednost austrijske prestonice. Beč je idealno mesto za one koji umeju da cene anonimnost velegrada, a ona je ovde toliko razvijena da stanari, uprkos smradu u zgradi mesecima ne primete da im je umro komšija. Treće zbog čega mnogo cenim Beč su voda i vazduh. Iz česmi teče voda za piće, što znači da stanovnici ne moraju da kupuju flaširanu vodu i da je tegle do kuće. Voda je uvek prijatno hladna i ukusna, jer dolazi sa planina. Dovoljna je već i ta činjenica pa da čovek oseti želju da se doseli, pošto je voda važan faktor zadovoljstva i kvaliteta života. To u Beču mnogima nije jasno, jer je za njegove stanovnike čista pitka voda nešto normalno. Austrija ima velike zalihe vode, što je dobar

motiv za doseljavanje stranaca s juga planete, jer suše su sve češće. Vazduh ljudi opet primete samo ako smrdi ili ih guši. Čist vazduh toliko prija da onaj ko u njemu uživa ni ne pomišlja na to koliko je on u velikim gradovima danas redak i dragocen. Kada sam se pre skoro tri decenije doselio u Beč, dugo sam se pitao kako je moguće da vazduh osim u proleće skoro nikada ne miriše, odnosno, da nigde ne smrdi. Jedini izuzetak su pijace na otvorenom, ali se pravi smrad i tamo retko oseti, jer se redovno čiste i peru. Svakako, u Beču ni inače nije teško održavati čistoću. Ne radi se toliko o vaspitanju ili kulturi, koliko o prostoj činjenici da većina stanovnika svoje otpatke ne baca na ulicu. Nebrojene kante za smeće ih prosto mame da ih zadrže u ruci dok ne stignu do sledeće, kojih ima na svakom koraku. Moram da priznam da sam zbog toga i malo pakostan, jer potičem iz Beograda u kojem potraga za kantama, čak i u centru grada, i danas predstavlja skoro nemoguću misiju. Bečki vazduh je izuzetno čist, kada se ima u vidu da se radi o prestonici jedne industrijske zemlje. Iako se s vremena na vreme govori o uvećanoj koncentraciji čestica fine prašine i sličnim tričarijama, prestonica Austrije se i sa tog aspekta može označiti kao velegradska banja. Bečki pločnici su uglavnom široki i na njima nema parkiranih vozila, a parkovi su često nesagledivo prostrani. Iako vrvi od zgrada, koje su najčešće načičkane jedna do druge, bez ikakvog rastojanja između, preko polovine gradske površine je pod zelenilom. Iz skoro svake gradske opštine brzo se stigne do šume, vinograda, na Dunav ili na neko od gradskih kupališta u prirodi. Iako nijedan bogati grad ne može da bude potpuno bezbedan, većina ljudi, među kojima sam i ja, najviše voli sopstveni život i želi sigurnost za svoju decu, zbog čega posebno i cene

sigurnost u Beču. Gradski žitelj, koji ne pripada nekoj bandi i koji se ne bavi kriminalom, može da bude skoro sto posto siguran da će se živ i zdrav vratiti kući, čak i ako se smuca po nekom ozloglašenom kraju. Takvi u Beču, međutim, ne postoje, bar u onom smislu u kojem su nam poznati iz svetskih metropola. Dešavaju se, naravno, prepadi na ulici, ali posledice nisu preterano strašne: oteti mobilni telefon ili u gužvi ukradeni novčanik ili tašna uglavnom su sva neprijatna iznenađenja za većinu stanovnika i milione posetilaca Beča iz celog sveta. Ima tu i tamo psihičkih bolesnika na slobodi koji bez razloga napadnu prolaznike ili ih čak guraju na šine metroa, ali se tako nešto desi možda jednom godišnje. Druga je priča ono što se dešava po stanovima. Ima i ovde muškaraca koji biju i na druge načine zlostavljaju svoje žene i decu. Čuje se tu i tamo i za neko silovanje, ali retko u javnom prostoru. U tim slučajevima počinioci su uglavnom noviji ili zatucani i glupi stranci koji opuštenost emancipovanih domaćih žena shvataju kao poziv da se posluže njihovim telima. I jedno je uvek previše, kad god da se desi, ali ubistva su za grad ove veličine i sa tako šarenim stanovništvom zaista malobrojna. Obično stranci ili njihova ovde rođena muška deca ubijaju svoje žene, ćerke i sestre. Motivi su bolesna ljubomora ili osveta zbog ukaljane časti u značenju od pre stotinak godina. Ako ubiju, „naši“ ubiju ženu, skoro uvek zbog uvređene muškosti. Sestre umeju da brinu o sebi i ne dozvoljavaju da se mešaju muški članovi porodice. Austrijanci takođe ubijaju bračne partnerke, a ponekad i zajedničku decu. Radi se, naravno, uvek o psihički labilnim muškarcima koji ne mogu da podnesu razvod i slične potrese, tako da na kraju, posle počinjenih zločina, probaju da ubiju i sebe, što im kao za

inat ponekad ne uspe. Sve u svemu, ljudi u Beču namerno ubijaju jedni druge srazmerno retko, uglavnom u obračunima i prilikom osveta među članovima ili simpatizerima mračnijih grupa. Samoubistva su mnogo češća, a obično je uzrok samoća. Beč je jedno vreme bio poprište oružanih prepada na mesta na kojima se čuvaju velike pare, skupi satovi, bunde i nakit. Često su kao akteri nastupali upravo „naši“, ali ne oni koji ovde rade „na belo“ ili „na crno“, nego turisti-kriminalci i pripadnici klanova koji operišu širom Evrope. Žrtve takvih pljački su uglavnom pripadnici bogate manjine, koja je po pravilu odlično osigurana, tako da ove incidente nisu teško podneli. Sve je to u poređenju s drugim velikim gradovima na svetu i dalje vrlo retko. Stanovi, kuće i automobili takođe nisu bezbedni kao nekada. Provalnici su obično ponovo „turisti“ s jugoistoka i istoka Evrope, koji ujedno čine i većinu prevaranata, proroka, džeparoša i prostitutki oba pola u ovom gradu. „Naši“ se vrlo uspešno bave dilerskim, podvodačkim i drugim kriminalnim poslovima. To sve spada u rizike življenja u velikom gradu, ali su sopstveni život i sigurnost vlastite dece ipak važniji od svakog imetka, a u Beču je sve to i danas prilično sigurno. Još jedan posebni kvalitet grada se sastoji u tome što onaj ko traži u Beču đavola uvek može i da ga nađe. Njegovi poznavaoци tačno znaju gde on stanuje. Ovde, hvala Bogu, ne tumara ulicama, kao što to redovno radi po mnogim drugim svetskim prestonicama. Radije boravi u odabranim lokalima, koji su uglavnom toliko neupadljivi da o njihovom unutrašnjem životu sve znaju samo oni koji ih ciljno posećuju. U ovom naizgled mirnom gradu postoji mnogo ponuda za svaki (pa i najjuvrnutiji) ukus. Apsolutna diskrecija se podrazumeva.

U Beču ništa nije preterano drečavo, ali se tu i tamo i te kako zašareni.

Kojim strancima je dobro u Beču?

Beč pošteno, otvoreno, i bez zadržke vole samo strani turisti sa dovoljno para. Ne mislim na državljane zemalja u kojima je opasno živeti i koje su poznate po siromaštvu, a koji su turistički status imali samo jednom, kada im je bio potreban izgovor za dobijanje prve vize, posle čijeg su isticanja potonuli u ilegalnost. Stranog turistu Beč oduševljava, a za to postoje dobri razlozi. Prelep je, a narečeni turisti u njemu borave toliko kratko da ne stignu da saznaju bilo šta o drugim stranama života u nekadašnjoj carskoj prestonici, koje su ovde stalno nastanjenim „strancima“ vrlo poznate. Turisti Beč doživljavaju kao mešavinu muzeja pod vedrim nebom i kulisa filmskog studija. Svuda se nađe nešto što mora da ih oduševi, bilo da se radi o impresivnoj arhitekturi, nadaleko poznatoj muzičkoj tradiciji ili tipičnim starim kafanama. Na maršruti su im skoro samo raskošna zdanja i carske bašte, koje im turistički vodiči pokazuju kako bi izazvali divljenje . U pauzi sede u nekom od staromodnih kafea iz turističkog vodiča, jedu preporučeni specijalitet (na primer, Bečku šniclu ili tortu), piju opisani napitak (na primer, melanž) i u predloženoj radnji kupuju neizostavne suvenire (na primer, Mocart kugle i Klimt kišobrane i lepeze). Drugo mesto na rang-listi obožavalaca Beča zauzimaju operски pevači, pevači opereta, balerine i instrumentalisti iz siromašnih dalekih država, koji se ovde obožavaju, kako u visokom društvu tako i u široj javnosti, i to uprkos svom tvrdom naglasku ili potpunom nepoznavanju nemačkog jezika (osim tekstova iz

opera koje uče napamet). Bilo je, a ima i danas, nekih „naših“ u takvim krugovima, ali ne u prvoj ligi, gde igraju uglavnom Rusi, Ukrajinci ili slične nacije. Za njima slede zaposleni u internacionalnim koncernima i službenici ambasada, raznih predstavništava i brojnih međunarodnih organizacija sa sedištem u Beču. Duži službeni boravak u ovakvom gradu za mnoge od njih verovatno predstavlja vrhunac karijere. Iako tokom tih nekoliko godina ne uspeju da shvate mnoge stvari, sve vreme govore engleski, a Bečlije ih na ulici posmatraju i tretiraju kao i ostale strance, ovde je za takve ljude verovatno kao u raj. Među strancima koji u Beču borave kratko, a to ne moraju, nalaze se i brojni umetnici iz inostranstva. Njima je lep ne samo grad nego i Bečlije, zato što su tokom gostovanja okruženi onima koji ih ovde žele, pokazuju otvoreno zanimanje za zemlju iz koje umetnici dolaze i vole njihovu kulturu. To, međutim, ne znači da i njihovi ovde stalno naseljeni zemljaci s tim istim, otvorenim Bečlijama, imaju samo prijatne doživljaje. Situacije ume da bude i obrnuta. Umetnici stranog porekla koji ovde žive i stvaraju, prema Beču i Austriji imaju komplikovaniji odnos, jer oni pokušavaju da kao došljaci naprave karijeru u ovom gradu. Ko se dobrovoljno ne povuče u neku od etničkih ili manjinskih niša, tamo ga rado pošalju bečke kolege i publika. Oni koji svojom umetnošću ne potvrđuju folklorističke i egzotične kliše, trebalo bi da bar temom svojih dela odgovoraju očekivanjima zainteresovanih Austrijanaca. Opisivanje iskustava s patnjom u tuđini i nostalgijom prema domovini ovdašnjoj su javnosti u svakom slučaju miliji od pokušaja doseljenih stranaca da stvaraju dela za koja su domaći umetnici zbog maternjeg jezika prirodno predodređeni. Sportisti stranog porekla vrlo lako stiču

popularnost i u Austriji i u Beču, čak i ako imaju drugačiju boju kože. Da bi to postigli, oni ne moraju da rade bilo šta što ne vole. Od takvih se očekuje samo da u onome što se svuda na svetu radi na isti način budu bolji od drugih. Tako odmah postaju ljubimci nacije i austrijski državljani, skoro bez obaveznog čekanja. Nisu, međutim, svi stranci operски pevači i sportisti. Većina ih je morala da ode u Beč ili u bilo koji drugi grad u inostranstvu gde je bolje nego tamo odakle su došli. Osećanja koja većina bečkih stranaca gaji prema ovom gradu su vrlo protivrečna: najčešće nisu sigurni da li bi ga trebalo trpeti, voleti, mrzeti ili napustiti. A Beč se u poređenju s drugim gradovima razvijenog sveta i dalje nalazi u hroničnom zakašnjenju, tako da bismo ga mogli nazvati „spavaćom sobom vremena“. Kad god mu je dosta velikog napornog sveta, ono svrati ovamo da bi se odmorilo i privremeno prestalo da prolazi. Postoji šala da bi propast sveta trebalo dočekati u Beču, jer se ovde sve dešava pedeset godina kasnije.

Vole li Bečlije svoj grad?

Sredovečni i stariji ljudi Beča se sećaju najradije onakvog kakav je bio ranije, dok su bili mlađi. Često se žale što više nije takav i bune se protiv svega što ga menja ili ga je već promenilo. Za građane svakog grada promene se uvek dešavaju prebrzo. Uzmimo za primer jednu danas devedesetogodišnju Bečlijku, kojih je još dosta, dok su muškarc i iste starosti već odavno pod zemljom. Ko malo bolje poznaje istoriju dvadesetog veka zna šta se ovde dešavalo u vreme kada je ta gospođa bila u punoj snazi. Zamislimo je, dakle, na kratko kao devojčicu na Heldenplatzu u martu 1938. godine, kada